

Om brugen af *i* og *på* før udvalgte komplement¹

Katrine Rosendal Ehlers, Sidsel Holm Rasmussen
& Helle Kaalund Tornbo
Aarhus Universitet

Abstract

The prepositions *i* and *på* ('in' and 'on') are both used in Danish to describe the position of something in relation to something else. This paper examines two selected domains, roads and island states, that are interesting in terms of the relationship between the prepositions and their complements. In both domains, the data shows a great deal of variation and apparent interchangeability in the choice of preposition. The topic has been given limited attention in the available literature, which primarily makes specific claims without empirical backing. This study reports frequency data from corpus searches in KorpusDK which support some of the existing claims in the literature and nuance others. In some cases, what looks like interchangeability on the surface actually turns out to be predictably rule-governed.

1. Introduktion

Præpositionerne (eller forholdsordene) *i* og *på* kan begge bruges til at angive relativ placering, men det er vanskeligt at redegøre entydigt for, hvornår de hver især foretrækkes. Den korte, konstruerede tekst i (1) viser kontrastive eksempler på sætninger med de to præpositioner, hvoraf ingen klar forskel mellem de to små ord fremgår.

¹ Forfatterne ønsker at takke Ken Ramshøj Christensen for opbakning og venlig insisteren; Hanne Wachter Kjærgaard for frokostdiskussionen der mundede ud i denne artikel; Henrik Jørgensen og Johanna Wood for godt redaktørarbejde samt Tanya Karoli Christensen for brugbar og konstruktiv kritik. Sidst, men ikke mindst, vil vi takke Sten Vikner for god vejledning på alle tider af døgnet og ønske et stort tillykke med den runde dag.

- (1) Professoren voksede op *på* Frederiksberg, og boede mange år *på* Sjælland. Der gik han *i* skole. Siden boede han også *i* Tyskland. Nu bor han *i* Lystrup, som er en lille by *i* Jylland, og han arbejder *på* universitetet.

Teksten er konstrueret med henblik på at vise par hvor det ikke er indlysende hvorfor den ene præposition foretrækkes frem for den anden, på trods af at intuitionen bag valget af præposition er helt klar. Det er ikke åbenlyst hvorfor landsdelen *Sjælland* tager *på* mens landsdelen *Jylland* tager *i*. Tilsvarende er det ikke klart hvorfor institutionen *skole* tager *i* mens institutionen *universitet* tager *på*. For ovenstående eksempler hersker der, for de fleste danskere, næppe tvivl om, hvilken af de to præpositioner, der skal optræde før hvert af de styrende nominaler, men med andre præpositions-komplementer kan der hurtigt opstå tvivl. Usikkerhed i brugen af præpositioner er udbredt, og i sit forord til det lille opslagsværk *Hvilket forholdsord?* skriver Gunnar Nissen (1987): “Alle kommer jævnlig i tvivl om, hvilket forholdsord man bør bruge i denne eller hin vending. Logikken er ikke altid åbenbar”. En simpel googlesøgning afslører hurtigt en stribe af læserbreve og sprogklummer godt fyldt med spørgsmål fra forvirrede danskere, der gerne vil vide hvordan man bruger præpositionerne korrekt. Spørgsmålet om “*i* eller *på*” er særdeles udbredt blandt disse. Når taleres intuitioner kommer på prøve på denne måde, er det selvfølgelig nærliggende at spørge (som mange danskere så også gør): “Hvad siger man egentlig?”, og når dette ikke kan besvares entydigt af modersmålstalere, lyder det næste interessante spørgsmål: “Foreligger der en forklaring på denne tvivl?” Spørgsmålet kræver en grundigere sammenligning af de to præpositioner, deres distribution og semantiske indhold.

Præpositioner som *i* og *på* er “ubøjelig[e] ord, der knyttet til [...] et substantivisk ord eller led, udtrykker et forhold (især: rum- eller tidsforhold) mellem det ord, det styrer, og et andet ord” (ODS). I det konstruerede eksempel i (1) kommunikerer *i* og *på* begge en relation (måske nærmere i overført end fysisk betydning) til et geografisk eller institutionelt område. I deres mest konkrete, rumlige betydninger refererer de to præpositioner jo egentlig til forskellige fysiske dimensioner. Med *i* forstås at noget omkranses eller omgives af det efterfølgende komplement (DDO, betydning 1). Denne læsning fremgår af (2)a hvor *Othello-lagkagen* omkranses af *kassen*.

- (2) a. Othellolagkagen ligger i kassen.
- b. Othellolagkagen ligger på tallerkenen.

Til sammenligning har *på* første betydning i DDO som “i fysisk kontakt med overfladen eller den øverste, støttende del” af noget, som det er tilfældet i b. Her er sætningens subjekt, *Othellolagkagen*, i fysisk kontakt med overfladen eller den støttende del af præpositionskomplementet, *tallerkenen*. *I* og *på* kommunikerer altså noget forskelligt om kagens fysiske placering i de førnævnte eksempler, men man kan let tænke sig eksempler, hvor præpositionerne faktisk betyder det samme. Hvad er fx forskellen i betydning for (3)a og (3)b herunder?

- (3) a. Han er i kontoret.
- b. Han er på kontoret.

a og b kommunikerer det samme om subjektets fysiske placering i et rum, hvor subjektet er omkranset af (“inden i”) rummet. b tolkes ikke med betydningen at subjektet fysisk befinder sig på overfladen af præpositionskomplementet. b er formentlig at foretrække for mange dansktalende og er også den hyppigste form i KorpusDK (535 *på kontoret* mod 82 *i kontoret*). Det kan muligvis forklares med det faktum, at man ofte er *på et kontor* for at udføre en bestemt handling. Sandersen (2006) forklarer, at der er tendens til at bruge *på* før et lokale, når lokalet bruges til dets tænkte formål, og Hansen fremsætter gode eksempler på denne forskel i et svar til en læser (1978: 2): En snedker er *på* værkstedet (hvor han naturligvis arbejder), og en hund er *i* værkstedet (da den ikke udfører nogen aktivitet, som værkstedet er beregnet til). For nogle lokationer kan det på den måde forklares at *på* kan være at foretrække, selvom der altså er tale om fysiske rum, hvor man må siges at befinde sig “inden i” det. I de givne tilfælde kan man samlende beskrive brugen af *i* og *på* som forskellen på fysisk lokation (*hunden i værkstedet*) og institutionel ramme (*snedkeren på værkstedet*).

Leder vi videre, finder vi hurtigt eksempler, hvor forklaringerne ovenfor dog ikke lader til at kunne give skyggen af opklaring, fx i forskellen

mellem *i* banken, og *på* posthuset (eksempel fra Hansen 2012). Hvorfor siger man *på* apoteket, men *i* supermarkedet? Og hvad vælger man, hvis begge præpositioner forekommer lige gode, fx *i* toget versus *på* toget? Måske gør man ingenting, og glæder sig over, at der er plads til en grad af valgfrihed før nogle præpositionskomplementer, som Michael Ejstrup foreslår i et interview med Politiken (Jensen 2016). Måske undersøger man, som Ejstrup også foreslår, om der findes klare tendenser for hvem der foretrækker hvilken præposition, når der opstår grammatisk uklarhed. Eller måske starter man, som os, med at spørge hvilken af de to præpositioner, der optræder oftest før udvalgte komplementer. I dette studie har vi udvalgt to domæner, som ofte fremhæves i litteraturen om *i* og *på*, og vi undersøger for hvert domæne forekomsten af de to konkurrerende præpositioner med udvalgte komplementer. Disse to domæner introduceres og analyseres separat herunder, og omhandler hhv. færdselsårer (3.1) og østater (3.2).

2. Metode

Undersøgelsen om forekomsten af hhv. *i* og *på* før udvalgte komplementer er foretaget i CoREST (Asmussen 2018), som er det nyeste og mest avancerede offentligt tilgængelige søgeværktøj til studier af det danske sprog, udarbejdet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Akronymet CoREST står for Corpus Retrieval System & Tools og søgeværktøjet giver mulighed for søgninger i tekstmateriale fra tre korpusser: KorpusDK, TiDK 2018 og Wikipedia 2017. Søgninger til dette studie er foretaget i KorpusDK via CoRESTs standardudgave, som er frit tilgængelig. KorpusDK består i CoREST af tre korpusser, nemlig Korpus90, Korpus2000 og det nyligt introducerede Korpus2010. De tre korpusser er baseret på tekstmateriale der er indsamlet i tre omgange, hver med ca. 10 års mellemrum, og til sammen indeholder de 110 millioner ord. Disse korpusser indeholder blandet tekstmateriale, og beror altså ikke kun på tekst fra snævre nicheområder. Vores specifikke søgninger er foretaget vha. CoRESTs formelle søgesprog, som giver mulighed for at opstille meget nøjagtige søgekriterier.

En anden af CoRESTs styrker er muligheden for at angive relativ frekvens. Eftersom korpusserne ikke indeholder samme antal ord, vil en direkte sammenligning af hyppighed være mindre overbevisende end en sammenligning af relativ hyppighed, og denne mulighed eksisterer i form af CoRESTs angivelse af forekomst af et givent søgekriterie pr. 10 millioner ord. På den måde kan en periodisk sammenligning mellem forekomster

i hhv. Korpus90, Korpus2000 og Korpus2010 mere overbevisende illustrere, om der rent faktisk eksisterer en forskel over tid i forekomsten af et sprogligt fænomen. Dette har vi anvendt i afsnittet om østater, hvor præpositionsbrugen undersøges over tid. I afsnit 3.2 præsenterer vi altså den relative frekvens af forekomsten af *i* og *på* før udvalgte komplementer pr. 10 millioner ord i det angivne korpus.

3. Dataanalyse af præpositioner ved udvalgte komplementer

3.1 Færdselsårer

3.1.1 Baggrund

Færdselsårer kan have mange navne, men det er meget typisk at navnet indeholder et efterled, der angiver hvilken type, der er tale om. Langt de fleste danske færdselsårer ender således på enten *-vej*, *-gade*, *-stræde*, *-vænget* eller lignende, og endelserne afslører lidt om forventelige fysiske karakteristika. Et vænge og et stræde forekommer fx begge mindre end en boulevard. I DDO skrives der at et vænge er et “afgrænset jordstykke” og at et stræde er en “smal gade i en by”. En boulevard, derimod, er en “meget bred gade med træer i begge sider” og en allé (“vej eller gade med træer plantet langs begge sider”) er måske lidt mindre end en boulevard.

Kampen mellem *i* eller *på* er især heftig lige når det kommer til denne type stednavne. For nogle efterled er vores intuition ret klar:

- (4) a. * Han arbejder i Jens Chr. Skous Vej.
b. Han arbejder på Jens Chr. Skous Vej.

Kun b er umiddelbart acceptabel hvis der er tale om kontorarbejde på Jens Chr. Skous Vej, mens læsningen af a bliver, at arbejdspladsen er fysisk nede i vejen. a, og dermed præpositionen, må være mulig hvis der er tale om en der arbejder med kloakering eller anden underjordisk virksomhed, men selv her er præpositionen påfaldende. Her forstås a's præpositionsforbindelse *i Jens Chr. Skous Vej* som havende betydningen *inde i vejen* eller *omgivet af vejen*. Det er let at forestille sig, at denne brug kan generaliseres til alle stednavne, der ender på *-vej*, og vores gennemgang af data nedenfor viser netop også at stednavne med *-vej* næsten udelukkende følger præpositionen *på* (og ikke *i*).

Når efterleddet er *-gade* bliver vores intuition mindre sikker, for hvor bor bageren i den populære børnesang egentlig? Hedder det *i Nørregade* eller *på Nørregade*? Begge lyder korrekte, men bruges begge præpositioner lige ofte, eller er den ene alligevel at foretrække? En googlesøgning på sangens første strofer indikerer at *på Nørregade* er den hyppigst brugte (ca. 9.400 *på Nørregade* mod ca. 1.600 *i Nørregade*). Samtidig optræder *på Nørregade* typisk i de mere officielle gengivelser af sangen (som i *Det Kongelige Biblioteks* gennemgang af sangens historie²), mens *i Nørregade* blandt andet forekommer i reklametekster for jyske bagerbutikker.³

Er der mon nogen god generel forklaring på hvorfor der lader til at være valgfrihed før *-gade*, og ikke før *-vej*? I den begrænsede litteratur om brugen af de to præpositioner i dansk er det særligt spørgsmålet om *i* eller *på* foran hhv. *-vej* og *-gade*, der har modtaget størst opmærksomhed, og de foreslåede forklaringsmuligheder refererer gerne til netop disse. Den fysiske forskel i betydningen mellem de to præpositioner nævnes af flere som en mulig forklaring på, at efterled med *-gade* antageligvis kan tage begge præpositioner. En talers opfattelse af færdselsåren som bred og udstrakt kan forbindes med brugen af *på*, mens en opfattelse af færdselsåren som smallere og indesluttet af høje bygninger vil anspore til brug af *i* (fx Petersen 1976). En mulig forklaring er altså at større, bredere færdselsårer kaldes *veje*, og vores forståelse af en vejs rumlige karakter fordrer brugen af *på*. *Gader* er derimod gerne smallere, og får man opfattelsen af at være indelukket som i en æske, med vægge omkring sig (Hansen 2012), så foretrakkes *i*. Problemet med denne fysiske forklaring er dog blandt andet, at færdselsårer udvikler sig, og modeksemplet, som gives af både Petersen og Hansen, er den store, og nu ganske brede, københavnske *Smallegade*, som ofte styres af *i*. Her er der enten en tradition for at sige “*i Smallegade*”, som har hængt ved, eller også er det efterleddet *-gade*, der foranlediger talere til at bruge *i*.

Petersen (1976) undersøger netop i hvor stort omfang præpositionen bestemmes af efterleddet, og hendes artikel er os bekendt den eneste, som refererer til acceptabilitetsvurderinger i brugen af *i* og *på*. I sin

² <http://www.kb.dk/da/nb/samling/ma/fokus/mdrsang/2011bager.html>

³ <https://www.fjordavisen.nu/?Id=11127>, <https://www.facebook.com/GuldbagerenNørregade/photos/der-bor-en-bager-i-n%C3%B8rregadedenne-sang-kender-de-fleste-det-er-en-del-af-vores-k/522267367938407/>

lille undersøgelse bad Petersen 10 deltagere indsætte enten *i* eller *på* før i alt 28 københavnske færdselsårer, som alle endte på enten *-gade* eller *-vej*. For alle *-vej*navnene skrev alle deltagere konsekvent *på*, hvilket er i overensstemmelse med den typiske observation. Petersen rapporterer desværre ikke, hvad hendes informanter skrev i sætningerne før *-gadenavnene*, men hun observerer, at sprogbrugen her er mindre fast, og at *i* dog er mest almindeligt før stednavne med efterleddet *-gade*.

3.1.2 Korpuseksempler

I denne del af vores korpusstudie sammenligner vi brugen af de to præpositioner *i* og *på* før færdselsårer. (5)-(10) herunder repræsenterer eksempler på de udvalgte typer af færdselsårer, som vores analyse tager afsæt i, nemlig *-gade*, *-stræde*, *-vej* og *-vænget* samt *-boulevard(en)* og *-Allé*. Vi undersøger om de intuitioner, som forrige studier rapporterer om, også er i overensstemmelse med data fra KorpusDK.

-GADE

- (5) a. ... fortæller Tudemarie til damen at hun bor i Sølvgade.
(KorpusDK)
- b. Når man bor på Østerbrogade, som vi gør, er det den nemmeste vej.
(KorpusDK)

-STRÆDE

- (6) a. I Diagonalstræde opdager Harry Draco Malfoy...
(KorpusDK)
- b. En autonom gadefest med 300-400 deltagere på Hyskenstræde...
(KorpusDK)

-VEJ

- (7) a. * En bil og et regionaltog kolliderede i overkørslen i Randersvej.
(konstrueret eksempel)
- b. En bil og et regionaltog kolliderede i overkørslen på Randersvej.
(KorpusDK)

-VÆNGET

- (8) a. Episoden fandt sted fredag i en lejlighed i Rydevænget...
(KorpusDK)
- b. ... for et planlagt attentat mod den jugoslaviske
ambassade på Svanevænget.
(KorpusDK)

-BOULEVARD(EN)

- (9) a. * Senere ernærede [han] sig bl.a. som torvehandler i
Ingerslevs Boulevard...
(konstrueret eksempel)
- b. Senere ernærede [han] sig bl.a. som torvehandler på
Ingerslevs Boulevard...
(KorpusDK)

-ALLÉ

- (10) a. De købte den beværtning og lysthave i Pile Allé...
(KorpusDK)
- b. ... efterfølgende gentaget i Lystrup Auto på Pile Allé.
(KorpusDK)

Det er værd at bemærke at de eksempler som vi markerer med * som ugrammatiske, i den rigtige kontekst alligevel kan fungere: i a hvis overkørslen ligger *inden i* Randersvej (i en tunnel) og tilsvarende i a hvis torvehandlen foregår *inden i* Ingerslevs Boulevard (et underjordisk marked). Det ene af de kun to eksempler på *i -boulevard(en)* i KorpusDK er gengivet i (11). Eksemplet kan netop læses sådan at udkørslen til dels er inden i boulevarden.

- (11) Endvidere er det blevet aftalt, at den parkeringsdel,
der skal være under boligerne, der vil udkørslen fra
parkeringskældrene dér blive i Strandboulevarden.
(KorpusDK)

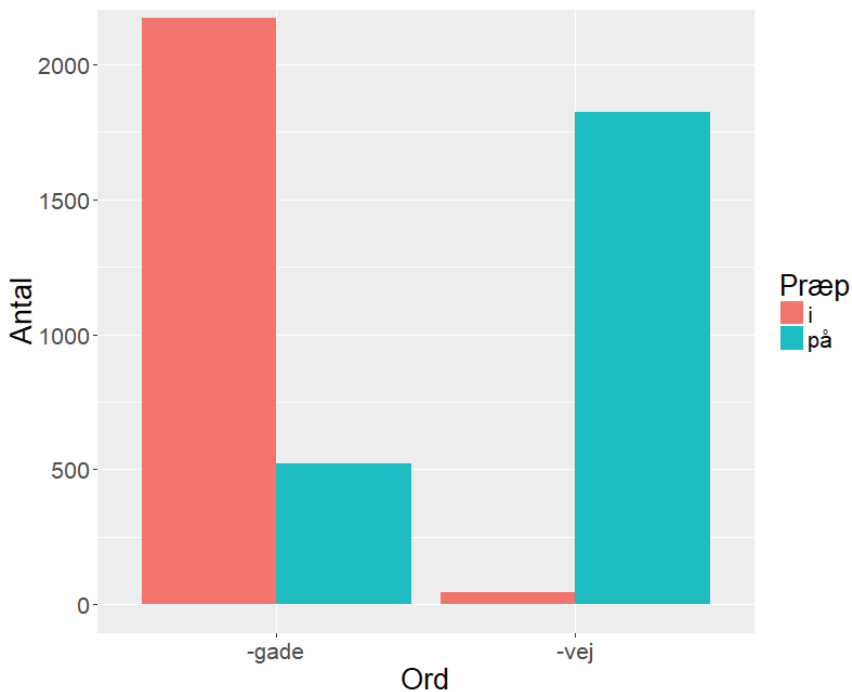
Det ses altså at præpositionen *i* ganske vist kan bruges sammen med en stor færdselsåre som en boulevard, men kun i dens konkrete, fysiske betydning af *omkransning* og ikke i den overførte betydning af at befinde sig *på en vej*.

3.1.3 Frekvensdata

Eksemplerne *i* - viser en tendens hvor visse efterled (fx *-gade* og *-Allé*) kan efterfølge både *i* og *på* mens andre (*-vej* og *-boulevard*) primært følger *i*. I vores undersøgelse efterprøver vi denne tendens i KorpusDK og undersøger forklaringsmodellen med fysisk størrelse som udslagsgivende variabel. Efterleddene *-stræde* og *-vænget* er medtaget i undersøgelsen fordi begge forekommer at være fysisk endnu mindre end *-gade*, og de derfor kan være eksempler på mindre færdselsårer, hvor brugen af *i* kunne have en fysisk forklaring. Tilsvarende er *-boulevard(en)* og *-Allé* medtaget for at illustrere den større færdselsåre hvor *på* kunne have en fysisk forklaring. Grafen *i* viser frekvensen af færdselsårer med efterleddet *-gade* eller *-vej* som komplement til *i* og *på* i KorpusDK. Tilsvarende viser (13) forekomsten med efterleddene *-stræde*, *-vænget*, *-Allé* og *-boulevard(en)*.

(12)

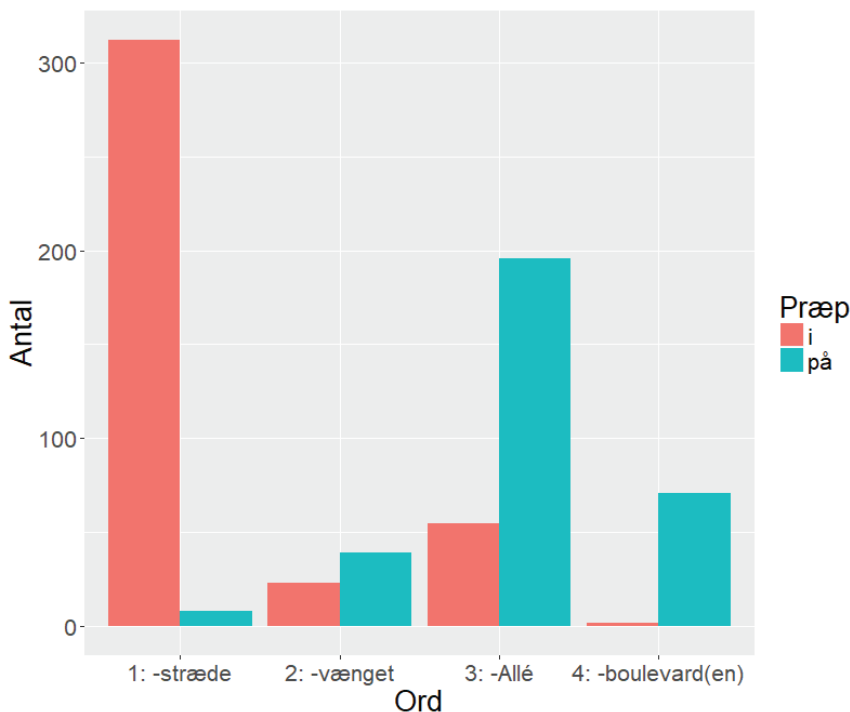
ANTAL *i/på* EFTERFULGT AF ‘-GADE’ ELLER ‘-VEJ’ I KORPUS90 OG KORPUS2000

I spørgsmålet om hhv. *-gade* og *-vej* viser vores data en tydelig forskel i præpositionsanvendelsen. Før *-vej* foretrækkes *på*, hvilket også er i overensstemmelse med litteraturen, og før *-gade* foretrækkes *i*. Før *-gadenavne* hersker der dog større velvilje mod præpositionen *på*, end det er tilfældet med *i* før *-vejnavne*, og med 521 forekomster i KorpusDK er præpositionsforbindelsen *på -gade* bestemt også hyppig, omend mindre udbredt end det er tilfældet for *i -gade* (2172 forekomster i KorpusDK).

(13)

ANTAL *i/på* EFTERFULGT AF ‘-STRÆDE’, ‘-VÆNGET’, ‘-ALLÉ’ ELLER ‘-BOULEVARD(EN)’ I KORPUS90 OG KORPUS2000

Frekvenserne for *-stræde* viser det modsatte mønster af *-vej*: *i* er klart den foretrukne præposition, og før dette efterled er forekomsten af *på* næsten ikke eksisterende (8 *på -stræde* mod 312 forekomster af *i -stræde*). Opdelingen er mindre klar for *-vænget*, hvor *på -vænget* optræder 39

gange og *i* -*vænget* 23 gange. Tilsvarende optræder -*Allé* hyppigst som komplement til *på* (196 forekomster), men der er samtidig et ganske betydeligt antal -*Allé* som komplement til *i* (55 forekomster). Dette forhold mellem *i* og *på* ligner ganske meget forholdet mellem *i* og *på* for -*gade*. Derimod er det helt klart at -*boulevard(en)* optræder som komplement til *på* og ikke *i*, meget lig brugen for -*vej*.

Hvis man følger DDO's definition af -*stræde* som en mindre færdselsåre og -*boulevard(en)* som en større, kan man derfor med en vis tilfredshed læne sig op ad forklaringen om færdselsårens fysiske egenskaber, idet det tyder på, at *i* foretrækkes ved mindre færdselsårer, mens *på* foretrækkes ved de større. Efterleddene -*vænget*, -*gade* og -*Allé* udgør dog interessante modeksempler til denne hypotese eftersom de alle lader til at kunne bruges som komplement til både *i* og *på*. Samtidig må tilfældet -*vej* i sig selv være et modeksempele, for -*vej* findes både i små (*Lillevej* i Viby J) og store udgaver (*Randersvej* i Aarhus), men forekommer alligevel stort set udelukkende med *på*.

Variationen før både -*vænget*, -*Allé* og -*gade* gør det på overfladen svært at konkludere helt entydigt at *i* kun skulle indlede forbindelser med de mindre færdselsårer. Korpusresultaterne siger dog intet om hvorvidt den pågældende færdselsåre er stor eller lille, så det er en reel mulighed at fx de store -*gader* er komplementer til *på* og at de små er komplementer til *i*. Dette vil give et resultat som i grafen i , hvor det kan se ud som om at der er en vis grad af valgfrihed mellem *i* og *på* for -*gade*, men hvor det i virkeligheden er tilfældet at visse gader primært optræder med den ene præposition og andre gader med den anden. Vi har udvalgt en lille håndfuld store og små -*gader* i Aarhus og København for at illustrere hvad der ligner en generel tendens med en del undtagelser.

(14)	Større - <i>gade</i>			Mindre - <i>gade</i>		
Aarhus		på	i		på	i
	Nørrebrogade	294	68	Sejrøgade	2	27
	Nordre Ringgade	53	1	Thunøgade	4	115
	Langelandsgade	313	75	Lollandsgade	1	42
				Sølystgade	1	286

København	på	i		på	i
Amagerbrogade	653	0	Sjællandsgade	4	39
Vesterbrogade	252	2	Guldbergsgade	3	28
Bredgade	4	41	Møllegade	2	39
Store Kongensgade	4	61	Jægersborggade	3	122
Vester Voldgade	7	13	Lundtoftegade	3	39
Smallegade	41	236	Rantzausgade	3	115

Tabellen i viser præpositionsbrugen, *i* eller *på*, med specifikke gader. Tallene stammer fra en side-afgrænset⁴ googlesøgning på *i* eller *på* efterfulgt af den specifikke gade. For de mindre *-gaders* vedkommende er fordelingen ganske klar: *i* er den mest anvendte præposition og *på* optræder ganske få gange. Forholdet mellem *i* og *på* ved de mindre *-gader* minder altså meget om forholdet mellem *i* og *på* med *-stræde*. For de større gaders vedkommende er der mere variation. Ganske vist er det for flere af de store *-gader* rigtig nok tilfældet at *på* er den hyppigst brugte præposition, som vi ville forvente hvis *på* netop bruges med større færdselsårer. For både Nørrebrogade og Langelandsgade i Aarhus er der dog en relativt høj andel af *i*.

Amagerbrogade og Vesterbrogade i København er store færdselsårer og optræder som forventet næsten udelukkende med *på*. Til gengæld er der en overvægt af *i* for de andre undersøgte store københavnske *-gader*, og ikke kun i tilfældet Smallegade som vi omtalte tidligere. Samlet set lader der altså til at være en tendens til at de små gader er komplementær til *i*. Dette er som forudsagt hvis præpositionsbrugen til dels er fysisk betinget. Dette mønster lader dog ikke til utvetydigt at være gældende for de store *-gader* hvor den fysiske forklaringsmodel ville forudsige en stor overvægt af *på*, som vi ser det med *-boulevard*. I en endnu mere detaljeret undersøgelse kunne man efterprøve om der er en sammenhæng mellem gadens historie og præpositionsbrugen (*Smallegade* var lille og blev stor, og præpositionsbrugen halter måske efter).

⁴ Tallene for Aarhus stammer fra stiften.dk (Aarhus Stiftstidende) og tallene for København stammer fra minby.dk, som bringer lokalnyheder om København.

(15)	Større allé		Mindre allé			
	Aarhus	på	i	på	i	
	Jyllands Allé	65	0	Marselisborg Allé	77	6
	Frederiks Allé	301	321	Møllevangs Allé	98	0
	Park Allé	131	173	Fuglesangs Allé	97	0
	Stadion Allé	531	19	Kongsvang Allé	8	0
	Sønder Allé	51	150	Frydenlunds Allé	13	0
	Vester Alle	323	282			
	Nørre Allé	222	1180			

I rapporterer vi data for forekomsten af *-Allé* som komplement til enten *på* eller *i*. Frekvensdataene er samlet på tilsvarende vis som frekvenserne for *-gaderne* i Aarhus. Tallene viser at de mindre alléer også langt overvejende forekommer som komplement til *på*. For de større alléers vedkommende forekommer brugen dog nærmest endnu mere varieret end det er tilfældet for de undersøgte store gader. For to af alléerne, Frederiks Allé og Park Allé, bliver begge præpositioner brugt næsten lige hyppigt. Vores data viser variation på populationsniveau, men giver ikke information om hvorvidt denne variation også forekommer på individniveau, således at talere faktisk kan være i tvivl om hvilken præposition de vil bruge. Det kan altså være tilfældet at visse talere foretrækker *på* og andre *i*, eller at præpositionsvalget afhænger af den specifikke sætnings kontekst. Det ville være værd at undersøge nærmere, fx i et talesprogskorpus hvor individuelle talere kan identificeres.

3.2 Østater

Ser man på brugen af præpositionerne før *øer*, *halvøer* og *fastland*, er hovedreglen, at *øer* og *halvøer* tager *på* mens *fastland* tager *i*. Eksemplerne i (16)-(22) er konstruerede.

- (16) a. Han studerede i Tyskland.
 b. * Han studerede på Tyskland.
- (17) a. Han tog på ferie i Frankrig.
 b. * Han tog på ferie på Frankrig.

- (18) a. * Han ønskede sig et sommerhus i Kolahalvøen.
 b. Han ønskede sig et sommerhus på Kolahalvøen.
- (19) a. Nu bor han i Jylland.
 b. * Nu bor han på Jylland.

Som det ses i , er Jylland en undtagelse til reglen om, at halvøer tager *på*. Hansen (1993) forklarer denne uregelmæssighed ved, at det højst sandsynligt er et levn fra den tid, hvor der blev brugt *i* om alle større landsdele i Danmark, såsom *i Lolland*, *i Fyn* og altså også *i Jylland*. Områder på øer omtales som oftest også med *på* ligesom selve øen, dog er der ligeledes undtagelser her:

- (20) a. * Hun boede i Nordfyn.
 b. Hun boede på Nordfyn.
- (21) a. * De havde et sommerhus i Sydbornholm.
 b. De havde et sommerhus på Sydbornholm.
- (22) a. Hun var på ferie i Nordsjælland.
 b. ? Hun var på ferie på Nordsjælland.

afviger fra reglen om at områder på øer primært tager *på*, og dette er også delvist gældende for andre områder på Sjælland, hvor *Syd-*, *Vest-*, og *Østsjælland* tilsyneladende alle kan tage både *i* og *på* (Sandersen 2006; Hansen 1993). Af korpuseksemplerne i (23) fremgår det at *i* og *på* begge kan efterfølges af *-sjælland* under sammenlignelige omstændigheder.

- (23) a. Sagen har vakt opsigt i Osted på Midtsjælland, hvor Johnny og kænguruen...
 (KorpusDK)
- b. ... men må tappe af søerne på Midtsjælland.
 (KorpusDK)

- c. ... men i Nordsjælland trives [jordegern] så storartet, at de nu har ynglet.
(KorpusDK)
- d. Drikkevandet fra Uggeløse Vandværk i Nordsjælland er blevet forurennet...
(KorpusDK)

I KorpusDK finder vi dog en klar præference for *i Nordsjælland* frem for *på* (406 *i*, 2 *på*). For Sydsjælland er forholdet 64 *på* og 59 *i*, Vestsjælland 43 *i* og 30 *på*, Midtsjælland 3 *i* og 32 *på* og Østsjælland 1 *i* og 4 *på*. De enkelte områder på Sjælland lader altså til at have forskellige krav til den styrende præposition, hvilket Sandersen (2006) foreslår kan være på grund af talerens perspektiv (*-sjælland* som et område der tager *i*, eller *-sjælland* som en del af en \emptyset der tager *på*).

Sandersen (2006) opstiller desuden en regel om at selvstændige lande/stater tager *i*. Hvis en \emptyset eller øgruppe er en selvstændig stat, kan denne stats-status tilsidesætte øens \emptyset -status således at den foretrukne præposition bliver *i* og ikke *på*. Dette gør sig også gældende med de konstruerede eksempler i (24).

- (24) a. Han var på ferie i Japan/Australien/Irland.
b. * Han var på ferie på Japan/Australien/Irland.

Der kan næppe herske uenighed om at a fungerer fint, mens b er problematisk. Denne skråriskerhed gør sig dog ikke gældende for alle øer, da vores data fx viser, at i tilfældet *Island* findes der både eksempler med *i* og med *på*, som i (25). Selv om mange mennesker nok vil have en præference for en af præpositionerne, måske afhængig af konteksten, er begge typer gangbare. Vores samlede data fra KorpusDK viser, at der pr. 10 millioner ord findes lidt færre eksempler på *i Island* (113 forekomster) end *på Island* (143 forekomster).

- (25) a. I Island, var dagpasningen oprindeligt tænkt som en måde at socialisere børn på...
(KorpusDK)

- b. Selv på Island, hvor skak i lange perioder var en nationalsport...

(KorpusDK)

Den undtagelse fra reglen som ses af *i* står dog ikke alene, og vores undersøgelse omfatter derfor brugen af *i* og *på* før både Island og de to nuværende østater i Rigsfællesskabet, Grønland og Færøerne. Mange danskere har fx en fornemmelse af, at et eksempel som *a* er mest politisk korrekt, men de fleste finder ikke *b* ugrammatisk. Dansk Sprognævn behandler bl.a. dette i et svar til en spørger⁵, hvor de skriver at “[d]er er imidlertid nogle sprogbrugere der mener at man viser mest respekt over for Grønland og Island ved at bruge *i* fordi man på denne måde sprogligt anerkender at de to øer er selvstændige områder.” Det kunne hænge sammen med, at Island først blev selvstændig i 1944, og at det derfor historisk set har været normen at sige *på Island* og derved at betegne Island som en ø nærmere end en stat. En anden mulig forklaring ved netop dette komplement kunne være det fonetiske sammenfald mellem præpositionen [i] og komplementets indledende selvlyd [i], der gør det sværere at segmentere præposition og komplement end det er tilfældet med *på Island*.

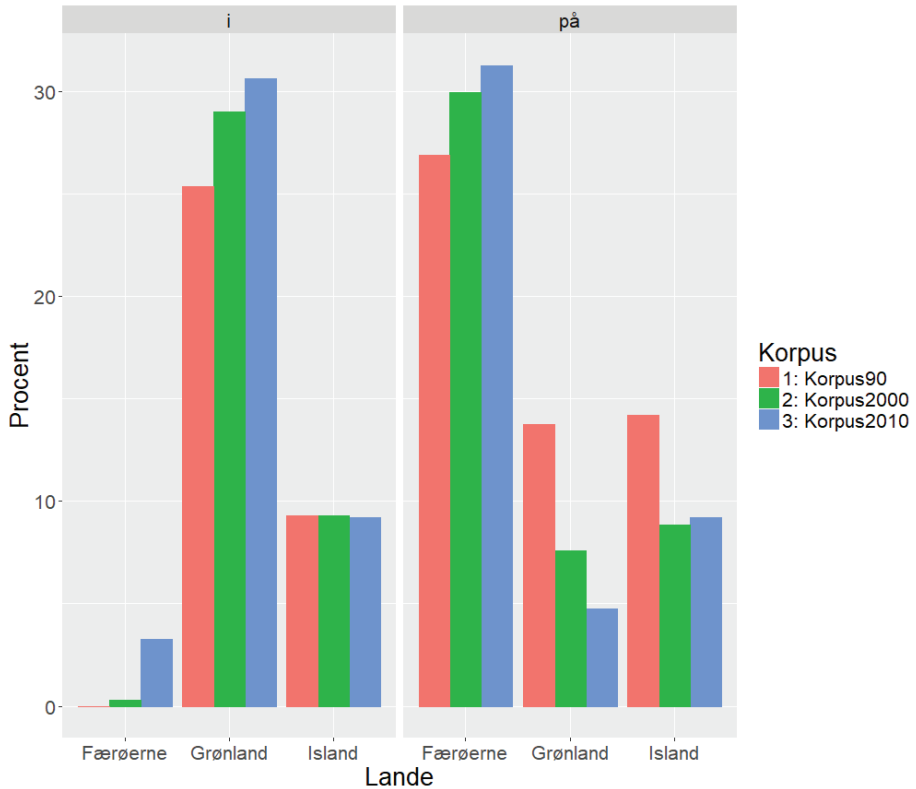
Selvstændighedsstatus, eller i hvert fald den politiske korrekthed, ser ud til at spille ind ved Grønland, hvor der ses en ændring i brugen af præpositioner i de forskellige korpusser. Overordnet set er der flere tilfælde af *i Grønland* end *på Grønland* i vores data, og vi undersøger om brugen af den potentielt mere politisk korrekte *i Grønland* er steget over tid på bekostning af *på Grønland*. Samtidig undersøger vi om lignende mønstre gør sig gældende for Island og Færøerne. Ved hjælp af CoRESTs tredelte database kan vi danne os et overblik over udvikling i sprogbrugen over de ca. 30 år som korpusserne dækker.

(26) viser resultatet af søgningen på *i* og *på* efterfulgt af *Færøerne*, *Grønland* og *Island* fordelt over de tre korpusser i KorpusDK. Grafen er delt i to således at venstre halvdel viser søjlerne for *i Færøerne/Grønland/Island* i de tre korpusser mens højre halvdel viser søjlerne for *på Færøerne/Grønland/Island*. Søjlerne viser den procentvise andel af konstruktionen *i/på X-land* i forhold til hvor ofte landet omtales i korpusset, dvs. at det fx ses at *i Island* stabilt udgør ca. 10 % af den samlede forekomst af ordet *Island* i alle tre korpusser. Til sammenligning udgør *på Island* i Korpus90 ca. 15 % og i Korpus2000 og Korpus2010 ca. 10 %. Denne præsentation

⁵ <https://sproget.dk/raad-og-regler/artikler-mv/svarbase/SV00000065>

af data gør det muligt at sammenligne *i/på*-forekomsterne over tid uden at skulle skele til hvorvidt den overordnede omtale af de tre lande er steget eller faldet.

(26) PROCENTVIS ANDEL AF *i/på* I FORHOLD TIL SAMLET ANTAL FOREKOMSTER AF LANDENAVNET I KORPUS

For Færøerne er *på* den klart mest brugte præposition af de to. I Færøerne optræder næsten ikke *i* i Korpus90 og Korpus2000, men der er dog en lille relativ stigning i brugen i det nyeste korpus, Korpus2010. Samtidig ses også en tilsvarende lille relativ stigning af *på* Færøerne fra omtrent 26-27 % i Korpus90 til 32 % i Korpus2010.

For Island er den procentvise andel af *i Island* fuldstændig stabil omkring 9-10 % på tværs af de tre korpusser. På *Island* ligger omkring samme leje i Korpus2000 og Korpus2010. Fra Korpus90 til Korpus2000 ses til gengæld et fald på ca. 5 procentpoint. Samlet set tyder tallene for *Island* på at der ikke er klar konsensus om, hvilken præposition der “passer til” *Island*. Til gengæld kan faldet i forekomsten af *på Island* måske markere den samme udvikling hen imod politisk korrekt præpositionsanvendelse som vi ser for *Grønland*.

Den foretrukne præposition for *Grønland* er ubetinget *i*, men der er alligevel en ikke ubetydelig andel af *på Grønland*. Der ses en stigning på ca. 5 procentpoint af *i Grønland* fra Korpus90 til Korpus2010. Samtidig ses et større fald på 9 procentpoint (fra 13,7 % til 4,7 %) i anvendelsen af *på Grønland* fra Korpus90 til Korpus2010. Vores korpusdata understøtter altså at præpositionsbrugen lader til at følge med tidsånden og fornemmelsen for at *i Grønland* er mere korrekt at bruge end *på Grønland*. Brugen af *i Grønland* er steget en smule, men mere markant er faldet i brugen af *på Grønland*. Denne udvikling er i overensstemmelse med beretningerne om, at danskerne er blevet opmærksomme på at markere *Grønlands* selvstændighed (Sandersen 2006).

4. Konklusion

Spørgsmålet om hvilken præposition, der skal anvendes før et givent komplement, er komplekst, og især præpositionerne *i* og *på* vækker undren blandt mange danskere. I nogle tilfælde har de fleste modersmålstalere en klar intuition om, at kun den ene af de to præpositioner kan anvendes, mens det i andre tilfælde lader til, at begge kan bruges, enten med samme eller ændret betydning. I dette studie har vi undersøgt brugen af præpositioner før udvalgte komplement, specifikt komplement af kategorierne færdselsårer og østater. Disse er nævnt i litteraturen som eksempler på typer af komplement, hvor der forekommer meget variation i præpositionsbrugen. Dette studie er baseret på præcise søgninger i det største dansksprogede korpus, KorpusDK, og udgør, os bekendt, den eneste større, empiriske undersøgelse af danskernes konkurrerende brug af de to præpositioner. Dataene viser, at der er en vis grad af valgfrihed, usikkerhed eller uenighed inden for hvert af de to undersøgte domæner, men at denne tilsyneladende valgfrihed måske kan have rod i underliggende faktorer som talerens opfattelse af en færdselsåres størrelse eller en fornemmelse for

politisk korrekt sprogbrug. For de mindre gennemskuelige observationer foreslår vi mulige årsager, men en selvfølgelig begrænsning ved denne type undersøgelse er, at vi kun registrerer tendenser i (skriftlig) anvendelse, og altså ikke kan vide os sikre i vores årsagsforklaringer. Det kunne derfor være interessant at lave et acceptabilitetsstudie eller at undersøge anvendelsen i et talesprogskorpus hvor eventuel individuel variation ville kunne afdækkes. En sådan undersøgelse ville i højere grad kaste lys over, hvad der ligger til grund for modersmålstalernes valg af præpositioner.

Referencer

- Asmussen, Jørg. 2018. *Corpus Retrieval System & Tools*. Det Danske Sprog - og Litteraturselskab. <https://korpus.dsl.dk/corest/index.html>.
- Den danske ordbog* (DDO). <https://ordnet.dk/ddo>.
- Hansen, Erik. 1978. Sprogligheder. *Mål og Mæle* 5(4). 2.
- Hansen, Erik. 1993. *Rigtigt dansk*, 2. udg. København: Reitzel.
- Hansen, Erik. 2012. I Nordsjælland men på Sydfyn. *Mål og Mæle* 35(1). 5–6.
- Jensen, Pernille. 2016. Vi har spurgt en sprogforsker: Går du i Vega eller på Vega? *Politiken*. <https://politiken.dk/ibyen/koncert/art5634291/> (tilgået 2. maj 2019).
- Nissen, Gunnar. 1987. *Hvilket forholdsord?* 2. udg. Frederiksberg: Branner og Korch.
- Ordbog over det danske sprog* (ODS). <https://ordnet.dk/ods>.
- Petersen, Pia Riber. 1976. På gade og vej. *Nyt fra Sprognævnet* 17. 1–4.
- Sandersen, Vibeke. 2006. Om konkurrencen mellem i og på. *Nyt fra Sprognævnet* 1. 6–11.